



INGLIZ BADIY DISKURSIDA MUHABBAT METAFORALARINING KONSEPTUAL MODELLARI

Fayziyeva Aziza Anvarovna

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Buxoro davlat universiteti

a.a.fayzieva@buxdu.uz

Metafora zamonaviy kognitiv tilshunoslikda inson tafakkurining asosiy mexanizmlaridan biri sifatida talqin qilinadi. G. Lakoff va M. Jonson (1980) o'zlarining mashhur *Metaphors We Live By* asarida metaforani "bir narsa haqida boshqa narsa orqali fikrlash va tushunish usuli" sifatida izohlab, uni inson tajribasining konseptual asosiga aylantirganlar. Shu yondashuvda muhabbat konsepti ham hayotiy tajriba va jismoniy hissiyotlar asosida metaforik tarzda modellashtiriladi.

Z. Kövecses (2000) o'zining *Metaphor and Emotion* asarida muhabbat metaforalarining bir necha asosiy konseptual modellarini aniqlaydi: **MUHABBAT – SAFAR, MUHABBAT – OLOV, MUHABBAT – URUSH, MUHABBAT – BIRLASHISH, MUHABBAT – JISMONIY KUCH**. Olimga ko'ra, bu modellar inson tanasiga, hissiy tajribasiga va madaniy qadriyatlariga tayangan holda shakllanadi (Kövecses, 2000).

Masalan, ingliz tilidagi **LOVE IS A JOURNEY** modeli muhabbatni maqsad sari yo'l bosayotgan ikki inson harakati sifatida tasvirlaydi: *We're at a crossroads, Our relationship has hit a dead end, We've come a long way together*. Bu ifodalarda "yo'l", "to'siq", "manzil" kabi harakatga oid unsurlar muhabbat munosabatini tavsiflaydi. Kövecses (2015) ta'kidlaganidek, bu metafora g'arb madaniyatiga xos individual tanlov, qaror qabul qilish va o'z yo'lini belgilash g'oyalarini ifodalaydi.

LOVE IS FIRE modeli esa ehtiros, kuchli his va nazoratni yo'qotish holatini ifodalaydi: *Their love was burning intensely, He was consumed by passion, The flame of love died out*. A. Barselona (Barcelona, 2003) bu metaforaning manbai insonning issiqlik va tanadagi fiziologik holatlariga borib taqalishini, issiqlik esa psixologik jo'shqinlik va ehtiros bilan bog'liqligini ta'kidlaydi.



LOVE IS WAR modeli esa muhabbatni raqobat, kurash va g'alaba kontekstida tasvirlaydi: She conquered his heart, He fought for her love, They surrendered to passion. Kövecses (2000, 34-bet) bu holatni "ijtimoiy kurash ssenariysi" deb ataydi va bu metafora muhabbatni o'zlashtirish, hukmronlik, taslim bo'lish kabi ijtimoiy jihatlar bilan bog'lashini ko'rsatadi.

Shuningdek, ingliz tilida keng tarqalgan **LOVE IS UNITY** modeli (two hearts beat as one, they are inseparable) muhabbatni birlashuv, ruhiy va jismoniy yaqinlik sifatida tasvirlaydi. R. Gibbs (2008) bu hodisani "yaqinlikning simulyatsiyasi" (embodied simulation of intimacy) deb atab, muhabbatni inson tanasining yaqinlikni idrok etish mexanizmlari bilan bog'laydi.

Korpus tahlillari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi muhabbat metaforalari turli janrlarda — she'riyat, roman va dramatik asarlarda — bir xil konseptual asosda shakllanadi. A. Stefanovich (Stefanowitsch, 2006) British National Corpusdagi materiallarni tahlil qilib, muhabbat bilan bog'liq metaforalarning eng faol turlari "safar", "olov" va "kurash" modellari ekanini aniqlagan. Bu modellar inson tanasining hissiy tajribasi va madaniy stereotiplari asosida shakllanadi.

A. Vebiska (Wierzbicka, 1999) ingliz tilidagi love konsepti kuchli individualistik qadriyatlarni o'zida mujassam etganini ta'kidlaydi: muhabbat shaxsiy tanlov, erkinlik va ichki his sifatida talqin qilinadi. Shu sababli ingliz tilida "safar" va "urush" metaforalari faol ishlatiladi — bu, G'arb madaniyatiga xos bo'lgan erkinlik va o'z taqdirini boshqarish g'oyasining tildagi ifodasidir.

A. Damasio (2000) esa bu jarayonni neyropsixologik nuqtai nazardan izohlab, "hissiyotlar inson tafakkurining irrashional qoldig'i emas, balki qaror qabul qilishni boshqaruvchi biologik mexanizmdir" deydi. Shu bois muhabbat metaforalari nafaqat madaniy, balki fiziologik asosga ham ega bo'lib, inson miyasida hissiy holatlarning kognitiv strukturalarini shakllantiradi.

Ingliz badiiy adabiyotida, xususan, Shekspir, Brontë va Hardi asarlarida muhabbat metaforalari syujet va obrazlar tizimining semantik birligini ta'minlaydi. Masalan, Shekspirning Sonnet 147 satrida (My love is as a fever, longing still) muhabbat "kasallik" metaforasi orqali ifodalanadi — bu ehtiros va azobning birlashgan holatini ko'rsatadi. E. Brontening Wuthering Heights asarida ham muhabbat "olov" va "dard" konseptlari bilan uzviy bog'langan, ya'ni muhabbat hayotiy quvvat manbai ham, halokat omili ham sifatida tasvirlanadi.



International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health

Hosted online from Jakarta, Indonesia

Website: econfseries.com

30th October, 2025

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi muhabbat metaforalari quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Ular tanaviy tajriba asosida shakllanadi (issiqlik, harakat, bosim);
2. Ular individualistik va dinamik madaniyatni aks ettiradi;
3. Ular badiiy matnning semantik birligini yaratishda faol rol o'ynaydi.

Natijada, ingliz tili muhabbatni erkinlik, ehtiros va o'zini anglatuvchi jarayon sifatida konseptualizatsiya qiladi. Kövecses (2015, 192-bet) ta'kidlaganidek, "metaforalar universal tajribaga tayanadi, ammo ularning shakllanishi ijtimoiy-madaniy kontekst bilan belgilanadi." Shunday qilib, ingliz muhabbat metaforalari inson tajribasining nafaqat kognitiv, balki madaniy interpretatsiyasini ham ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
4. Kövecses, Z. (2015). *Where Metaphors Come From: Reconsidering Context in Metaphor*. Oxford: Oxford University Press.
5. Barcelona, A. (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
6. Gibbs, R. W. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Stefanowitsch, A. (2006). *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin: Walter de Gruyter.
8. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Damasio, A. (2000). *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt Brace.